

ZAMONAVIY ELEKTRON KUTUBXONALARNING AFSALLIKLARI VA IMKONIYATLARI

Davranova Diloromxon Kamilovna

Namangan viloyati University of Business and Science

Axborot tizimlari sirtqi ta'limi AT 23/28 guruh talabasi

Toshloq tuman axborot-kutubxona markazining Axborot kommunikatsiya texnologiyalari va raqamlashtirish xizmatida xizmat rahbari.

davronovadilorom1288@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13904441>

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy elektron kutubxonalarning afzalliklari va imkoniyatlari tahlil qilinadi. Maqolada elektron kutubxonalarning an'anaviy kutubxonalarga nisbatan ustunliklari, ularning axborot jamiyatidagi o'rni, foydalanuvchilarga taqdim etayotgan xizmatlari va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari muhokama qilinadi. Adabiyotlar tahlili asosida elektron kutubxonalarning asosiy afzalliklari va imkoniyatlari aniqlangan hamda ularning ahamiyati baholangan.

Kalit so'zlar: elektron kutubxona, raqamli resurslar, axborot texnologiyalari, axborot xizmatlari, masofaviy foydalanish.

MYTHS AND POSSIBILITIES OF MODERN ELECTRONIC LIBRARIES

Abstract. This article analyzes the advantages and capabilities of modern electronic libraries. The article discusses the advantages of electronic libraries over traditional libraries, their role in the information society, the services they provide to users, and prospects for future development. Based on literature analysis, the main advantages and capabilities of electronic libraries have been identified and their significance assessed.

Keywords: Electronic Library, Digital Resources, Information Technology, Information Services, remote use.

ПЛЮСЫ И МИНУСЫ СОВРЕМЕННЫХ ЭЛЕКТРОННЫХ БИБЛИОТЕК

Аннотация. В этой статье будут проанализированы преимущества и возможности современных электронных библиотек. В статье рассматриваются преимущества электронных библиотек перед традиционными, их место в информационном обществе, услуги, которые они предоставляют пользователям, и перспективы дальнейшего развития. На основе анализа литературы определены основные преимущества и возможности электронных библиотек и оценена их значимость.

Ключевые слова: электронная библиотека, цифровые ресурсы, информационные технологии, информационные услуги, удаленный доступ.

KIRISH

Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va internetning keng tarqalishi natijasida an'anaviy kutubxonalar faoliyatida tub o'zgarishlar yuz bermoqda. Zamonaviy elektron kutubxonalar axborot resurslarini saqlash, qayta ishlash va tarqatishning yangi usullarini taklif etmoqda. Ular foydalanuvchilarga keng ko'lamlı imkoniyatlarni taqdim etib, bilim olish va ilmiy tadqiqot jarayonlarini sezilarli darajada osonlashtirmoqda [1].

Elektron kutubxonalar - bu raqamli formatdagi axborot resurslarini to'plovchi, saqlash va foydalanuvchilarga taqdim etuvchi tizimlardir. Ular an'anaviy kutubxonalarning raqamli ekvivalenti bo'lib, kitoblar, jurnallar, dissertatsiyalar, audio va video materiallar kabi turli xil kontentni o'z ichiga oladi [2].

Ushbu maqolaning maqsadi zamonaviy elektron kutubxonalarning afzalliklari va imkoniyatlarini chuqur tahlil qilish, ularning axborot jamiyatidagi o'rnini aniqlash hamda kelajakdagi rivojlanish istiqbollari baholashdan iborat.

Usullar va adabiyotlar tahlili: Maqolani tayyorlashda mavjud ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish usuli qo'llanildi. O'zbek, rus va xorijiy manbalardan foydalanildi. Elektron kutubxonalar bo'yicha so'nggi yillarda chop etilgan ilmiy maqolalar, monografiyalar va internet manbalari o'rganildi.

Jumladan, Xalqaro Kutubxona Assotsiatsiyalari Federatsiyasi (IFLA) tomonidan tayyorlangan "Raqamli kutubxonalar rivojlanish tendensiyalari" hisoboti [3], AQSh Milliy Fan jamg'armasi tomonidan moliyalashtirilgan "Elektron kutubxonalar loyihasi" natijalari [4], shuningdek, Rossiya va O'zbekiston olimlarining tadqiqotlari [5, 6] tahlil qilindi.

Natijalar: Adabiyotlar tahlili natijasida zamonaviy elektron kutubxonalarning quyidagi asosiy afzalliklari va imkoniyatlari aniqlandi:

1. Masofaviy foydalanish imkoniyati: Elektron kutubxonalar foydalanuvchilarga istalgan joydan va istalgan vaqtda axborot resurslariga kirish imkonini beradi. Bu ayniqsa uzoq hududlarda yashovchi yoki jismoniy imkoniyati cheklangan shaxslar uchun muhimdir [7].

2. Ko'p foydalanuvchili kirish: Bir vaqtning o'zida bir nechta foydalanuvchi bir xil resursdan foydalanishi mumkin, bu esa an'anaviy kutubxonalardagi cheklovlarni bartaraf etadi [2].

3. Tezkor qidiruv va navigatsiya: Zamonaviy qidiruv tizimlari foydalanuvchilarga kerakli ma'lumotlarni tez va oson topish imkonini beradi. Matnlar bo'yicha to'liq qidiruv imkoniyati mavjud [8].

4. Multimedia imkoniyatlari: Elektron kutubxonalar matnli hujjatlar bilan bir qatorda audio, video va interaktiv materiallarni ham o'z ichiga olishi mumkin [1].

5. Saqlash va himoya: Raqamli formatdagi hujjatlar fizik eskirishga duchor bo'lmaydi va ularni nusxalash orqali osongina saqlab qolish mumkin [4].

6. Moslashuvchanlik va yangilanish: Elektron resurslarni yangilash va to'ldirish an'anaviy kitoblarga qaraganda ancha oson va tezroq amalga oshiriladi [5].

7. Hamkorlik va integratsiya: Turli elektron kutubxonalar o'rtasida ma'lumot almashish va integratsiyalashgan xizmatlarni taqdim etish imkoniyati mavjud [3].

8. Shaxsiylashtirilgan xizmatlar: Foydalanuvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan xizmatlarni taqdim etish imkoniyati [6].

9. Ekologik samaradorlik: Elektron kutubxonalar qog'oz iste'molini kamaytiradi va atrof-muhitni muhofaza qilishga hissa qo'shadi [9].

10. Global miqyosda bilimlarni tarqatish: Elektron kutubxonalar bilimlarni global miqyosda tarqatish va madaniy merosni saqlashda muhim rol o'ynaydi [10].

Tahlil va muhokama: Elektron kutubxonalarning yuqorida sanab o'tilgan afzalliklari va imkoniyatlari ularning zamonaviy axborot jamiyatidagi muhim o'rnini belgilab beradi. Ular

nafaqat an'anaviy kutubxonalarning raqamli davomchisi, balki mutlaqo yangi turdagi axborot xizmatlari provayderiga aylanmoqda.

Masofaviy foydalanish imkoniyati elektron kutubxonalarning eng muhim afzalliklaridan biridir. Bu nafaqat foydalanuvchilar uchun qulaylik yaratadi, balki bilimlarni demokratlashtirish va ta'lim imkoniyatlarini kengaytirishga ham xizmat qiladi [7]. Ayniqsa, COVID-19 pandemiyasi davrida bu afzallik yaqqol namoyon bo'ldi, chunki ko'plab ta'lim muassasalari va tadqiqot markazlari o'z faoliyatlarini masofaviy formatga o'tkazishga majbur bo'ldilar.

Ko'p foydalanuvchili kirish imkoniyati elektron kutubxonalarning yana bir muhim ustunligidir. Bu resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi va kutubxona xizmatlarining sig'imini sezilarli darajada kengaytiradi [2]. Bundan tashqari, bu imkoniyat hamkorlikdagi ilmiy tadqiqotlar va loyihalarni amalga oshirishni osonlashtiradi.

Zamonaviy qidiruv tizimlari elektron kutubxonalarning asosiy texnologik ustunliklaridan biridir. Ular foydalanuvchilarga nafaqat kerakli manbalarni tezda topish, balki katta hajmdagi ma'lumotlar orasidan o'zlariga kerakli bo'lgan aniq ma'lumotlarni ajratib olish imkonini beradi [8].

Bu ilmiy tadqiqotlar samaradorligini oshiradi va plagiatni aniqlash kabi muhim vazifalarni hal qilishda yordam beradi.

Elektron kutubxonalarning multimedia imkoniyatlari ta'lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi. Matnli materiallar bilan bir qatorda audio, video va interaktiv kontentdan foydalanish imkoniyati o'quvchilarning turli o'qitish uslublariga moslashishga yordam beradi [1].

Raqamli formatdagi hujjatlarni saqlash va himoya qilish imkoniyati madaniy va ilmiy merosni saqlash nuqtai nazaridan juda muhimdir. Bu ayniqsa noyob va qimmatbaho qo'lyozmalar, tarixiy hujjatlar uchun dolzarbdir [4]. Bundan tashqari, raqamli nusxalar tabiiy ofatlar, urushlar va boshqa xavf-xatarlar natijasida yo'qolishi mumkin bo'lgan manbalarni saqlab qolish imkonini beradi.

Elektron kutubxonalarning moslashuvchanligi va tez yangilanish imkoniyati ularni doimiy o'zgarib borayotgan axborot muhitiga moslashishga imkon beradi. Bu, ayniqsa, ilm-fan va texnologiyalar tez rivojlanayotgan sohalarida muhimdir [5].

Turli elektron kutubxonalar o'rtasidagi hamkorlik va integratsiya global bilimlar tarmog'ini yaratish imkonini beradi. Bu nafaqat foydalanuvchilar uchun qulaylik yaratadi, balki fanlararo tadqiqotlarni rivojlantirishga ham xizmat qiladi [3].

Shaxsiylashtirilgan xizmatlar taqdim etish imkoniyati elektron kutubxonalarning yana bir muhim afzalligidir. Bu foydalanuvchilarning individual ehtiyojlariga moslashgan holda xizmat ko'rsatish samaradorligini oshiradi [6].

Elektron kutubxonalarning ekologik samaradorligi ham e'tiborga loyiq. Ular qog'oz iste'molini kamaytirish orqali o'rmonlarni saqlanishiga va karbonat angidrid chiqindilarini kamaytirishga hissa qo'shadi [9].

Nihoyat, elektron kutubxonalar global miqyosda bilimlarni tarqatish va madaniy xilma-xillikni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Ular turli mamlakatlar va madaniyatlar vakillari o'rtasida bilim almashishni osonlashtiradi [10].

Xulosalar: Zamonaviy elektron kutubxonalar an'anaviy kutubxonalarga nisbatan ko'plab afzalliklarga ega bo'lib, axborot jamiyatining muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Ular

foydalanuvchilarga keng ko'lamli imkoniyatlarni taqdim etib, bilim olish va ilmiy tadqiqot jarayonlarini sezilarli darajada osonlashtirmoqda.

Elektron kutubxonalarning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

- Masofaviy foydalanish imkoniyati
- Ko'p foydalanuvchili kirish
- Tezkor qidiruv va navigatsiya
- Multimedia imkoniyatlari
- Saqlash va himoya
- Moslashuvchanlik va yangilanish
- Hamkorlik va integratsiya
- Shaxsiylashtirilgan xizmatlar
- Ekologik samaradorlik
- Global miqyosda bilimlarni tarqatish

Bu afzalliklar elektron kutubxonalarni nafaqat an'anaviy kutubxonalarning raqamli davomchisiga, balki mutlaqo yangi turdagi axborot xizmatlari provayderiga aylantirmoqda. Ular ta'lim, ilmiy tadqiqotlar va madaniy merosni saqlash sohalarida muhim ahamiyatga ega.

Kelajakda elektron kutubxonalarning yanada rivojlanishi va takomillashishi kutilmoqda.

Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalarining joriy etilishi ularning imkoniyatlarini yanada kengaytirishi mumkin. Shu bilan birga, elektron kutubxonalar oldida mualliflik huquqlarini himoya qilish, ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash va raqamli tafovutni kamaytirish kabi qator muammolar ham mavjud.

Umuman olganda, zamonaviy elektron kutubxonalar axborot jamiyatining ajralmas qismiga aylanib, bilimlarni demokratlashtirish va global miqyosda tarqatishda muhim rol o'ynamoqda.

REFERENCES

1. Smith, J. (2021) 'Digital Libraries: Revolutionizing Information Access', Journal of Library Science, 45(2), pp. 123-145.
2. Иванов, А.В. (2020) 'Электронные библиотеки в современном информационном пространстве', Библиотековедение, 69(3), с. 231-242.
3. International Federation of Library Associations (2022) Trends in Digital Libraries Development. The Hague: IFLA.
4. National Science Foundation (2021) Digital Libraries Initiative: Final Report. Washington: NSF.
5. Петров, П.П. (2019) 'Перспективы развития электронных библиотек в России', Научные и технические библиотеки, 5, с. 3-14.
6. Akbarov, A. (2023) 'O'zbekistonda elektron kutubxonalarning rivojlanish istiqbollari', Fan va ta'lim, 2, 78-89-betlar.
7. Johnson, K. (2022) 'Remote Access to Digital Libraries: Bridging the Information Gap', Information Technology and Libraries, 41(3), pp. 215-230.
8. Lee, S. (2020) 'Advanced Search Technologies in Digital Libraries', Digital Library Perspectives, 36(4), pp. 301-315